

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

О.О. Лелюх-Степанчук. Емоційний інтелект як проблема психологічної науки. Стаття присвячена проблемі місця феномена емоційного інтелекту у структурі особистості. Обґрунтовано основні теоретичні підходи до визначення емоційного інтелекту. Стаття містить аналіз досліджень даного поняття. Проаналізовано передумови виникнення поняття "емоційний інтелект" у психологічній науці. Викладено погляди вітчизняних та зарубіжних вчених на визначення даного феномена. Досліджено ключові характеристики емоційного інтелекту, зокрема: здатність до управління емоціями, здатність до саморегуляції емоційними станами, емоційна обізнаність та емпатія. Доведено, що емоційний інтелект відіграє визначну роль у становленні особистості.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, афект, емоційна уява, емоційне мислення.

О.А.Лелюх-Степанчук. Эмоциональный интеллект как проблема психологической науки. Статья посвящена проблеме места феномена эмоционального интеллекта в структуре личности. Обоснованы основные теоретические подходы к определению эмоционального интеллекта. Статья содержит анализ исследований данного понятия. Проанализированы предпосылки возникновения понятия "эмоциональный интеллект" в психологической науке. Изложены взгляды отечественных и зарубежных ученых на определение данного феномена. Исследованы ключевые характеристики эмоционального интеллекта, в частности: способность к управлению эмоциями, способность к саморегуляции эмоциональными состояниями, эмоциональная осведомленность и эмпатия. Доказано, что эмоциональный интеллект играет выдающуюся роль в становлении личности.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональный интеллект, аффект, эмоциональное воображение, эмоциональное мышление.

Постановка проблеми. Розвиток емоційної культури особистості є однією із актуальних проблем сучасної психології. Емоційний інтелект є одним із найважливіших компонентів життєдіяльності особистості, оскільки дає можливість людині пізнавати саму себе, забезпечує правильне розуміння емоційних реакцій оточуючих та уміння емоційно адекватно реагувати на певні життєві ситуації.

Коли людина вміє розуміти свої емоційні переживання, ідентифікувати та інтерпретувати їх, управляти своїми емоційними станами, їй значно легше розв'язувати складні життєві ситуації, міжособистісні конфлікти, спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває дослідження ролі емоційного інтелекту у формуванні особистості на ранніх етапах онтогенетичного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття "емоційний інтелект" є відносно новим та визначається як група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню і розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих. Здатність розпізнавати, розуміти і викликати почуття і емоції цілком можна віднести до інтелектуальної діяльності, з іншого боку, емоційні переживання не менш важливі для адаптації людини, ніж розумова активність.

Появі поняття емоційного інтелекту у психологічній науці передували численні роботи, присвячені вивченню власне емоцій, їх походження, функціонального значення у поведінці людини, зв'язку емоцій і мислення людини, а також тенденція до розширення поняття інтелект та визначення різних його видів.

Класичне визначення тлумачить емоції як "багатогранні реакції організму на вплив подразників зовнішнього та внутрішнього середовища, що виявляються у суб'єктивних переживаннях, експресивній поведінці та фізіологічному збудженні" [13, с. 497], в той час як під інтелектом розуміють "загальну здатність до раціонального пізнання, що забезпечує успішну діяльність у різноманітних ситуаціях" [13, с. 160].

Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження порівняно недавно завдяки працям зарубіжних дослідників: Г. Гарднера, Дж. Майера, П. Селовея, Д. Гоулмана, Д. Карузо та ін. Вчені наголошують на необхідності та доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості, що вимагає глибокого наукового осмислення даного психологічного феномена.

Тривалий час дослідження емоцій переважно здійснювалось окремо від дослідження інтелекту. Аналіз психологічних джерел свідчить про те, що на певному етапі розвитку психологічної науки (під кінець 20-го століття) було зроблено спроби аналізу взаємозв'язку між когнітивними та афективними процесами.

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога Г. Гарднера, який висунув думку про множинність форм прояву інтелекту. До них належать такі: вербальні, просторові, кінестетичні, логіко-математичні, музичні, внутрішньоособистісні (спрямовані на власні емоції) та міжособистісні (спрямовані на емоції інших людей). Вчений вважав, що внутрішньоособистісний інтелект є способом самопізнання, розуміння власних емоцій і почуттів з метою управління своєю поведінкою. Міжособистісний інтелект – це здатність розуміти інших людей, ефективно з ними взаємодіяти. У працях Е. Торндайка дане психологічне утворення було названо соціальним інтелектом і пов'язане зі сферою людських взаємин, міжособистісних стосунків, спілкування [15].

Як уже зазначалось, праці із проблеми емоційного інтелекту почали з'являтися психологічній літературі у 90-х роках ХХ століття. Насамперед

це було пов'язано з появою наукових праць, присвячених вивченню даного феномена американськими психологами, Дж. Майєра і П. Селовея, які вперше використали термін "емоційний інтелект" та розпочали дослідницьку діяльність щодо його теоретичного та емпіричного вивчення. Дж. Майєр та П. Селовея застосовували термін "емоційний інтелект" для позначення ступеня розвитку таких особистісних якостей, як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити себе на місце інших людей, навички роботи з людьми, вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими [10].

Зростанню інтересу до феномена емоційного інтелекту та його ролі у життєдіяльності людини сприяла праця американського психолога Д. Гоулмана "Emotional Intelligence" (1995 р.), яка стала бестселером. Д. Гоулман висловив думку про те, що загальний інтелект, який досліджується вже впродовж тривалого часу і вимірюється за допомогою відомих тестів на визначення коефіцієнта IQ, тільки на 20% зумовлює успіх в житті людини, тоді як 80% припадає на інші фактори, котрі забезпечують успіх. Серед них значне місце належить емоційному інтелекту, який, на його думку, сприяє особистісному зростанню, ефективності професійної діяльності та кар'єрі людини [4].

Концепція емоційного інтелекту Д. Гоулмана заснована на ранніх ідеях П. Селовея та Дж. Майєра з низкою доповнень. У своїх дослідженнях вчений показав, що життєвий успіх людини визначається не стільки загальним рівнем розумового розвитку, скільки тими особливостями її розуму, які визначають здатність до самопізнання й емоційної саморегуляції, вміння виражати свої почуття, розуміти й тонко реагувати на стан інших людей [4].

Загалом можна стверджувати, що емоційний інтелект, як відносно новий феномен у зарубіжній психології, набув великої популярності і нині активно досліджується. Зокрема, такі аспекти цієї проблеми як взаємозв'язок рівня емоційного інтелекту з іншими особистісними характеристиками та особливостями життя людей.

Введення поняття "емоційний інтелект" у психологічну науку сприяло інтенсивному зростанню кількості наукових досліджень, спрямованих на вивчення даного феномена й у вітчизняній психології. Теоретико-методологічні підходи до проблеми співвідношення інтелектуальної та емоційної сфери особистості розглядали у своїх працях Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Запорожець, О. Леонтьєв, О.К. Тихоміров та ін.

Видатний радянський психолог Л. Виготський наголошував на існуванні динамічної системи, яка являє собою єдність афективних та інтелектуальних процесів. На його думку, ця єдність виявляється у взаємозв'язку і взаємовпливі інтелекту на афект, а також у зворотному впливі – афекту на інтелект. Тобто емоції людини залежать від того, яким чином осмислюється та усвідомлюється ситуація, в якій особистість перебуває. Вказуючи на єдність цих явищ, Л. Виготський зазначав, що емоції людини зале-

жать від того, яким чином осмислюється та усвідомлюється дана ситуація. Водночас, мислення людини завжди мотивоване і детермінується певним афективним спонуканням.

Л. Виготський вбачав проблему взаємозв'язку емоцій зі складними психічними структурними компонентами, такими як інтелект, головною проблемою дослідження у психології. Критикуючи існуючі уявлення про емоції та інтелект, які в той час досліджувались переважно окремо, вчений стверджував, що "...відрив інтелектуальної сторони нашої свідомості від її афективної, вольової сторони є однією із основних проблем традиційної психології" [2, с. 19].

Єдність афективних та когнітивних процесів виявляється і в тому, що зв'язок між ними є динамічним, при цьому кожному етапу розвитку мислення відповідає свій етап розвитку афекту. Л. Виготським було введено поняття "сислові переживання", розвиток яких пов'язаний зі здатністю людини до розвитку логіки почуттів, з формуванням її узагальненого ставлення до себе та до інших, з розумінням власної цінності, і на сьогоднішній день цей термін є досить близьким за значенням з поняттям "емоційний інтелект" [2, с. 377]. Емоційне відображення мислення є для вченого важливою темою у дослідженнях. Л. Виготський підкреслював, що "у будь-якій ідеї міститься у зміненому вигляді афективне ставлення людини до дійсності, представленої у цій ідеї" [2, с. 20].

Отже, очевидним є те, що Л. Виготський вже у 30-ті роки минулого століття одним із перших встановив тісний взаємозв'язок інтелектуальної та емоційно-вольової сторони особистості, стверджуючи, що саме їхня спільна робота лежить в основі успішності життєдіяльності особистості.

Розвиваючи ідеї Л. Виготського, С. Рубінштейн відзначав, що мислення є єдністю емоційного та раціонального: "... мислення як реальний психічний процес вже є єдністю інтелектуального та емоційного, а емоція – єдність емоційного та інтелектуального... Коли ми говоримо про емоційні, інтелектуальні та вольові процеси, мова йде, власне, про характеристику єдиних і водночас різноманітних психічних процесів згідно з переважаючим у кожному такому процесі інтелектуальним, емоційним чи вольовим компонентом" [13, с. 562]. Кожна емоція розглядається вченим як "єдність переживання та пізнання" [13, с. 562]. Інтелектуальний процес, на думку С. Рубінштейна, також неможливий без участі емоцій: "...судження, які є основним актом або формою, в якій відбувається процес мислення ..., мало коли є виключно інтелектуальним актом. Судження зазвичай в більшій чи меншій мірі насичені емоційністю" [12, с. 331].

О. Запорожець у своїх дослідженнях говорив про те, що у формуванні емоційних образів, взаємозв'язку афекту та інтелекту головною роль відіграють засвоєння моральних норм та еталонів, що мають соціальне

походження [5]. О. Запорожець вводить поняття "емоційна уява", і стверджує, що діяльність цього феномена дає можливість уявити, відчутти, пережити, а отже, і осмислити наслідки власних дій і вчинків, що сприяє виробленню кращих, ефективних орієнтирів поведінки та реагування на ті чи інші ситуації у майбутньому.

Вивчаючи різницю між емоційною та когнітивною регуляцією, О. Запорожець намагався зрозуміти структуру цілісності системи когнітивних та емоційних процесів, які забезпечують регуляцію діяльності та поведінки. В межах цього емоції стають інтелектуалізованими, а інтелект набуває риси емоційно-образного мислення.

Ідею єдності і взаємозв'язку емоційних станів та інтелекту мають місце у працях О. Леонтєва, який відмічав, що не можна розглядати мислення окремо від емоцій. У працях вченого мислення розглядається як діяльність, що має "афективну регуляцію, яка безпосередньо виражає її пристрасність" [8, с. 38].

Б. Зейгарник також дотримувалась принципу взаємозв'язку афекту та інтелекту, підкреслюючи, що не існує мислення, відірваного від мотивів, прагнень, настановлень, почуттів людини, тобто від особистості загалом. Життєві ситуації, події що відбуваються з особистістю, можуть в різних життєвих умовах мати різноманітні значення для людини, хоча знання про них і залишаються незмінними. Зміна емоцій, афективних реакцій особистості може призвести до того, що у неї відбудеться зміна значення предметів та ставлення до них [6].

У радянській психології аналогом терміна "емоційний інтелект" можна вважати поняття "емоційне мислення", введене О. Тихоміровим. На думку вченого, з мисленневою діяльністю пов'язані всі емоційні процеси – афекти, емоції, почуття. О. Тихоміров доводив, що сам факт емоційної регуляції мисленевої діяльності, так і те, що емоційна активація є необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності. Здивування, сумнів, радість успіху стимулюють пошук, пробуджують бажання доводити роботу до кінця [14].

Таким чином, у радянській психології усталеним є факт існування закономірного зв'язку між мисленневими та емоційними процесами та створено передумови для подальшого дослідження проблеми емоційної регуляції мисленевої діяльності. Варто зазначити, що термін "емоційний інтелект", що зустрічається в працях зарубіжних вчених, досить близько перекликається з вітчизняним "емоційне мислення", введеним у науковий обіг О. Тихоміровим, та знаходить відголоски у терміні "емоційна уява", запропонованому А. Запорожецем.

На пострадянському просторі проблема емоційного інтелекту активно обговорюється і висвітлюється у працях таких вчених: І. Андреевої, С. Дерев'яно, Н. Ковриги, Е. Носенко, Д. Люсіна, М. Манойлової та ін.

На думку російської дослідниці І. Андрєєвої, розпізнавання емоцій, здатність до сприймання та ідентифікації їх може розглядатися як необхідний компонент розуміння, осмислення емоцій.

Дослідниця розглядає емоційний інтелект як властивість особистості, стверджуючи, що він є компонентом інтелектуальної сфери особистості. Вона вважає, що емоційний інтелект взаємопов'язаний з особистісними характеристиками, тому було б помилкою ототожнювати його з іншими рисами особистості, стверджуючи, що емоційний інтелект не є самостійною психологічною категорією. Отже, емоційний інтелект трактується як системний вияв інтелектуальних здібностей до аналізу, обробки та використання емоційної інформації.

У структурі емоційного інтелекту І. Андрєєва розглядає внутрішньо-особистісний та міжособистісний емоційний інтелект, про що свого часу говорив Г.Гарднер. Люди з високим рівнем міжособистісного емоційного інтелекту також виявляють здатність до усвідомлення своїх емоцій, однак цей взаємозв'язок у них виражається слабше. Здатність до управління чужими емоціями мало пов'язана з позитивним самосприйняттям, так само як і розуміння чужих емоцій – з усвідомленням своїх власних [1].

Г. Гарскова вважає, що емоції відображають ставлення людини до різних сфер життя і самої себе, а інтелект служить для розуміння цього. Відповідно, емоції можуть бути об'єктом інтелектуальних операцій. Ці операції здійснюються у формі вербалізації емоцій, оснований на їхньому усвідомленні та диференціації. Отже, за Г.Гарсковою, емоційний інтелект – це здатність розуміти відносини особистості, репрезентовані в емоціях і управляти емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу[3].

Вчена доводить, що емоції відображають ставлення людини до різних сфер життя і до самої себе, а інтелект служить для розуміння цих відносин, звідси випливає, що емоції можуть бути об'єктом інтелектуальних операцій. Інтелектуальні операції з емоціями здійснюються на основі вербалізації емоцій, заснованої на їхньому усвідомленні.

За Г. Гарсковою, емоційний інтелект продукує неочевидні способи активності для досягнення цілей і задоволення потреб. Вчена уточнює відмінність між абстрактним та практичним інтелектом, які відображають закономірності зовнішнього світу, від емоційного інтелекту, який відображає внутрішній світ особистості [3].

Вітчизняні дослідники Е. Носенко та Н. Коврига розглядають емоційний інтелект у контексті єдності зовнішнього і внутрішнього світу особистості. На думку вчених, емоційний інтелект як аспект виявлення внутрішнього світу особистості відображає міру розумності ставлення людини до світу, до інших та до себе як суб'єкта життєдіяльності. "Йому притаманні внутрішні (диспозиційні) та зовнішні (ті, що виявляються в ознаках перебігу емоцій-

ного процесу) компоненти, котрі зумовлюють стресозахисну та адаптивну функції цієї інтегральної особистісної властивості" [11, с. 95].

Ці вчені пропонують п'ятифакторну структуру емоційного інтелекту, в якій чітко виділяють спроможність особистості налаштувати себе на діяльність і здатність підтримувати доброзичливі стосунки з іншими людьми в процесі взаємодії [11].

Російський вчений Д. Люсін пропонує трактувати емоційний інтелект як здатність до розуміння і управління своїми та чужими емоціями. Здатність до розуміння емоцій означає, що людина може розпізнавати емоцію, тобто встановити сам факт наявності емоційного переживання у себе або в іншій людині; може ідентифікувати емоцію, тобто встановити, яку саме емоцію відчуває вона сама або інша людина, і знайти для неї словесний вираз; розуміє причини, що викликають дану емоцію, і наслідки, до яких вона приведе. Вчений стверджує, що емоційний інтелект краще трактувати саме як когнітивну здібність і не включати до його складу особистісні якості, які можуть сприяти кращому чи гіршому розумінню емоцій, але не є структурними компонентами емоційного інтелекту [9].

Проаналізувавши дослідження проблеми емоційного інтелекту, можна стверджувати, що його вивченню нині приділяється багато уваги як у вітчизняній, так і зарубіжній психологічній науці. Вона зумовлена важливістю його структурних компонентів у загальному розвитку особистості. Водночас є підстави говорити про те, що багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема це стосується структурних компонентів емоційного інтелекту та взаємозв'язків між ними, розвитку цього психологічного утворення на різних етапах онтогенезу.

Висновки. Аналіз психологічної літератури засвідчив, що емоційний інтелект є інтелектуальною, хоча і специфічною здатністю спрямованою на розуміння та керування емоційними проявами (емоційними переживаннями, станами, відносинами тощо). Виникненню поняття "емоційний інтелект" передував тривалий шлях наукових пошуків, спочатку вивчаючи окремо емоційні реакції людей та інтелектуальні здібності і поступово вийшовши на новий рівень, об'єднавши їх в єдиний феномен. Вивчення різних поглядів на проблему емоційного інтелекту виявило наступне: загальним для різних концепцій є розуміння даного психологічного новоутворення як здатності до впізнання, розуміння емоцій і управління ними як у внутрішньоособистісному, так і міжособистісному планах. Сучасний стан розроблення проблеми емоційного інтелекту обумовлений відсутністю єдиної психологічної теорії та загальних уявлень щодо шляхів його дослідження. Незважаючи на те, що проблема емоційного інтелекту має практичну значущість, вона на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченою, як у теоретичному, так і у експериментальному планах, а

тому вимагає подальших досліджень. Одним із них і стане наше дослідження особливостей розвитку цього психологічного феномена у дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Андреева И.Н. Об истории развития понятия "эмоциональный интеллект" / И.Н. Андреева // Вопросы психологии. – №5. – 2008. – С. 83-95.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. – [изд. 5, испр.] / Л.С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
3. Гарскова Г.Г. Введение понятия "эмоциональный интеллект" в психологическую теорию / Г.Г. Гарскова // Ананьевские чтения – 99 : тезисы науч.-практ. конф. – СПб., 1999. – С. 25-26.
4. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Г. Бояцис, Э. Макки. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 301 с.
5. Запорожец А.В. Избранные психологические труды : в 2 т. / А.В. Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 1: Психическое развитие ребёнка. – 320 с.
6. Зейгарник Б.В. Патопсихология / Блюма Вульфовна Зейгарник. – М. : Издательство МГУ, 1986. – 196 с.
7. Кравцов Г.Г. Принцип единства аффекта и интеллекта как основа личностного подхода в обучении детей / Г.Г. Кравцов // Вопросы психологии. – 1996. – № 6. – С. 53.
8. Леонтьев А.И. Лекции по общей психологии / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Смысл, 2000. – 511 с.
9. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д.В. Люсин // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М. : Ин-т психологии РАН, 2004. – С. 29-36.
10. Майер Г. Психология эмоционального мышления / Г. Майер // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления ; под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.В. Петухова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – С. 123-129.
11. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномена, основні функції : монографія / Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига – К. : Вища школа, 2003. – 126 с.
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 713 с.
13. Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь / А.Л. Свенцицкий. – М. : Проспект, 2009. – 512 с.
14. Тихомиров О.К. Эмоции в структуре мыслительной деятельности / О.К. Тихомиров // Психология мышления. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 87-106.

15. Gardner, H. Multiple intelligences: the theory in practice / H. Gardner. – New York : Basic Books, 1993. – 304 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Andreeva I.N. Ob istorii razvitija ponjatija "jemocional'nyj intellekt" / I.N. Andreeva // Voprosy psihologii. – №5. – 2008. – С. 83-95.

2. Vygotskij L.S. Myshlenie i rech'. – [izd. 5, ispr.] / L.S. Vygotskij. – M. : Labirint, 1999. – 352 s.

3. Garskova G.G. Vvedenie ponjatija "jemocional'nyj intellekt" v psihologicheskiju teoriju / G.G. Garskova // Anan'evskie chtenija – 99 : tezisy nauch.-prakt. konf. – SPb., 1999. – S. 25-26.

4. Goulman D. Jemocional'noe liderstvo: Iskusstvo upravlenija ljud'mi na osnove jemocional'nogo intellekta / D. Goulman, G. Bojajis, Je. Makki. – M. : Al'pina Biznes Buks, 2008. – 301 s.

5. Zaporozhec A.V. Izbrannye psihologicheskie trudy : v 2 t. / A.V. Zaporozhec. – M. : Pedagogika, 1986. – T. 1: Psihicheskoe razvitie rebjonka. – 320 s.

6. Zejgarnik B.V. Patopsihologija / Bljuma Vul'fovna Zejgarnik. – M. : Izdatel'stvo MGU, 1986. – 196 s.

7. Kravcov G.G. Princip edinstva affekta i intellekta kak osnova lichnostnogo podhoda v obuchenii detej / G.G. Kravcov // Voprosy psihologii. – 1996. – № 6. – S. 53.

8. Leont'ev A.I. Lekcii po obshej psihologii / Aleksej Nikolaevich Leont'ev. – M. : Smysl, 2000. – 511 s.

9. Ljusin D.V. Sovremennye predstavlenija ob jemocional'nom intellekte / D.V. Ljusin // Social'nyj intellekt: Teorija, izmerenie, issledovanija / pod red. D.V. Ljusina, D.V. Ushakova. – M. : In-t psihologii RAN, 2004. – S. 29-36.

10. Majer G. Psihologija jemocional'nogo myshlenija / G. Majer // Hrestomatija po obshej psihologii. Psihologija myshlenija ; pod red. Ju.B. Gippenrejter, V.V. Petuhova. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1981. – S. 123-129.

11. Nosenko E.L. Emotsiynny intellekt: kontseptualizatsiya fenomena, osnovni funktsii : monohrafiya / E.L. Nosenko, N.V. Kovryha – K. : Vyscha shkola, 2003. – 126 s.

12. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter, 2000. – 713 s.

13. Svencickij A.L. Kratkij psihologicheskij slovar' / A.L. Svencickij. – M. : Prospekt, 2009. – 512 s.

14. Tihomirov O.K. Jemocii v strukture myslitel'noj dejatel'nosti / O.K. Tihomirov // Psihologija myshlenija. – M. : Izd-vo MGU, 1984. – S. 87-106.

15. Gardner, H. Multiple intelligences: the theory in practice / H. Gardner. – New York : Basic Books, 1993. – 304 p.

O.O. Leliukh-Stepanchuk. Emotional intelligence as a problem of psychological science. The article is devoted to the relationship description between cognitive and affective, learning the concept of "emotional intelligence" and its constituents. The article is devoted to the problem of the place of the phenomenon of emotional intelligence in the structure of the individual. The article contains an analysis of the research of this concept. The preconditions of occurrence of the concept of "emotional intelligence" in psychological science are analyzed. The author also presents the evolution of scientific research dedicated to the development of intelligence theories and the exploration of its components. The views of domestic and foreign scientists on the definition of this phenomenon are outlined. Theoretical approaches to the definition of emotional intelligence were substantiated.

The key characteristics of emotional intelligence are studied, in particular: the ability to control emotions, the ability to self-regulate emotional states, emotional awareness and empathy.

Includes a survey of psychological works, where human cognitive and emotional spheres are differentiated for the first time, and their role in cognition and behavior regulation is considered and discussed. The paper reflects scholars' views on the relation between affective and cognitive personality spheres, and the importance of emotional regulation for cognitive activity is proved. It is proved that emotional intelligence plays a prominent role in the development of personality of children. The article outlines the prospects for further research in this field of study.

Key words: emotions, emotional intelligence, affection, emotional imagination, emotional thinking.

Отримано: 25.12.2017 р.

УДК 159.923.2

Л.В. Мар'яненко

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Л.В. Мар'яненко. Емпіричне дослідження самореалізації особистості учня в процесі навчально-пізнавальної діяльності. У статті розглядаються умови досягнення учнем самореалізації. Зазначається, що необхідними є наявність високих духовного, морального і особистісного потенціалів. Виокремлюються якості, що блокують самореалізацію: мотивація уникнення невдач, певні невротичні відхилення, а саме: чутливість погроз щодо "я", формування невпевненості у собі. Також вказується на дефіцитарність, яка визначається як переживання дефіциту в задоволенні базових потреб. Емпірично підтверджується, що заперечує блокаду самореалізації інтернальність у сфері досягнень, конструктивна світоглядна самодетермінація, автономна каузальна орієнтація, висока організація сім'ї, інтерналізація вищих цінностей. Навпаки, посилюють блокаду самореалізації: безособова каузальна орієнтація, амотивувальна мотивація, тобто мотивація, спрямована поза діяльністю (термін Р. Райані і Є.Десі), превалювання зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода).